

ACZIUN RUMANTSCHA DOMAT

Bernard Cathomas ha dau investa

La sala Segantini dil hotel Steila a Domat ei s'emplenida pulitamein mesjamna sera. L'Acziun Romontscha Domat haveva envidau ad ina sentupada cun Bernard Cathomas.

Ils coordinaturs dall'Acziun Romontscha Domat, *Gion Tumasch Deplazes*, *Orlando Cathomas* e *Rudolf Fontana*, havevan informau amigtas ed amitgs dil Romontsch a Domat e contuorn dall'occurranza, ei detti ina sentupada cun *Bernard Cathomas*. Jeu hai priu part dalla sera ord motivs d'interess per la tematica rumantsch grischun, denton era sco representant dalla Cuminonza Romontscha Flem.

Il contact cun Heinrich Schmid

Sco introducziun ha Gion Tumasch Deplazes orientau cuortamein dallas staziuns impurtontas dalla veta dil referent. Lez ha teniu ad ault siu niev cudisch cul tetel «Ein Weg zur Einheit in der Vielfalt – Plädoyer für Rumantsch Grischun». El ha declarau las raschuns daco ch'el hagi scret quell'ovra per tudestg. Sco usitau ha Bernard Cathomas referiu libramein sur dil contegn da si'ovra. Per part ha el prelegiu cuorts passadis caracteristics e cheutras dau ina buna investa da quei ch'ins astga spitzgar, sch'ins legia il cudisch.

Denter auter ha el raquintau dallas empremas stentas da realisar in romontsch unificau, sco quellas da pader Placi a Spescha, Gion Antoni Bühler e Lezza Uffer.

Suenter ha il referent raquintau da ses emprems contacts, dalla Lia Rumantscha enneu, cun Heinrich Schmid, professor da romanistica all'Universitad da Turitg. Quel seigi staus fascinaus dalla idea d'in romontsch unificau e seigi scochemai semess alla lavur. Enteifer cuort temps hagi el sviluppau directivas e presentau quellas als gremis necessaris. Ils resuns seigien staus fetg positivs. En quella fasa seigi ei era gartegiau da gudignar *Georges Darms* sco menader linguistic dil project. Lez era da quei temps stipendiand dil Fondo nazional all'Universitad da Friburg.

Per part en uorden, per part nauscha

Ils merets da Georges Darms ha Bernhard Cathomas menziunau repetidamein. Ensemen han els dus punctuau ch'ei hagi duvrau la lavur d'in e scadin per schar madirar il project. Ber-

nard Carthomas ei era entaus silla critica e l'opposiziun ch'ei sereghegiada e sesviluppada suenter in per onns. Da muntada seigi oravontut la dimensiun politica stada. Quella seigi per part stada en uorden, per part denton era nau-scha ed offendent. Encunter la fin dil referat ei Bernhard Cathomas entaus cuortamein sin aspects dil rumantsch grischun ellas scolas ed allas stentas da divisiunari Rudolf Cajochen davart il romontsch en l'armada.

Resumond ha il referent mussau il plascher ch'il rumantsch grischun vegn oz duvraus en differentas spartas dall'administraziun federala e cantunala sco era dallas medias. En general ha el punctuau che midadas areguard il lungatg drovien temps e l'introducziun d'in lungatg unificau seigi in project da generaziuns.

Giosch Gartmann

FORUM

Salvei il lungatg romontsch!

Jeu hai plascher da far pli vesibels il romontsch. La regla ei da tschintchar romontsch denter Romontschas e Romontschs. Quei ei in motto che duei secapir da sesez.

Patertgein vid ils 27 d'avrel 1464: Lu ei il marcau da Cuera barschus giu ed igl ei vegniu luvriers da lieunga tudestga che han gidau a baghegiar si il marcau. Ina part da quels luvriers ei restada el Grischun. Oz ein las capo institu-

ziuns romontschas sesentas a Cuera, numnadamain Radiotelevision Svizra Rumantscha, il Dicziunari Rumantsch Grischun, La Quotidiana, la Scuola aulta da pedagogia, La Biblioteca cantunala grischuna e la Scuola cantunala.

Da cuort hai jeu entupau ina giuvna lucernesa en sia stizun da moda ed art a Flem. Ella habiteschi dapi otg onns cheu, di ella. Sin mia damonda, sch'ella sappi romontsch, rispunda

ella: «Na. Donn ch'il lungatg romontsch mierra.» Jeu replichel: «Ch'il romontsch, il pli vegl lungatg svizzer, mieri, profetisavan ei gia avon in tschentaner.» Romontschas e Romontschs san aunc oz selegrar da lur biala ierta. Il lungatg e la cultura romontscha ein in grond scazi.

Giusep Librat Bundi, Flem

FORUM

Il «rest»

Duront ils davos meins da stad han ins schibein el radio sco era ella television aboliu, resp. scursaniu las emissiuns romontschas, vul dir las comunicaziuns la damaun e la sera. Daco quei? Ord motiv da vacanzas dil persunal, per spargnar, ni?

Dacuort ei vegniu presentau ella television in niev film: «Lultim Rumantsch». Essan nus gia arrivai aschilunsch? Sesligia il romontsch proximamein si? Va el «ellas caglias»? – Na! Talas prognosas ha ei adina puspei dau. Mo lu era la resistenza! Ella ei sefatga valer.

Segir! Il lungatg romontsch sto bugen ni nuidis semussar. «Stai si! Defenda!» Aschia ha ei adina puspei giu num. In pign rest ha mus-sau frunt. El fa ei era ozildi.

Il poet sur Flurin Camathias ha entuorn ils onns 1950 scret e punctuau: Romontsch, romontsch ei nies lungatg e viva nossa viarva, schi ditg sco sin nos cuolms il matg verdegia nova jarva.

Quella canzun contan a caschun da sentupadas adina puspei perschuidi e fideivels Romontschs. Veras petgas dil romontsch dat ei era a scret tochen el novissim temps. Patertgein mo vid las ovras monumentalas «Grammatica romontscha» dad Arnold Spescha ed il «Lexicon romontsch cumparativ» dad Alexi Decurtins.

Schebein quei tut munta gia il «rest» dil romontsch che duess ir alla fin? Il futur vegn a far paleis quei.

El novissim temps vegn ina gada dapli specular ed insinuau: «La Baselgia catolica va a fin!» Adina pli paucs che van en baselgia, adina dapli extradadas dalla Baselgia; adina pli paucas clamadas al sacerdozi e lu per igl abus sexual!

Buca «ex-trar», mobein «en-trar» – quei duei esser la devisa. Extrar ei negina prestaziun, entrar e s'engaschar ei era cheu la migliur.

«Die letzten Christen – Flucht und Vertreibung aus dem Nahen Osten», aschia secloma in niev cudisch (2016) da *Andreas Knapp*. Era egl ost, ella Baselgia orientala, enconuschans ins persecuziuns.

Che la Baselgia ed il cristianissem insumma ein exponi a bia midadas e contraversas, quei fagein nus bein persenn. Che la Baselgia sezza vegn a surviver, gliez savein nus. Dil reminent: En pliras tiaras e plirs continents fa la Baselgia catolica gronds progress.

E lu! Nus astgein esser cuntents cun nies oreifer *papa Franzesig*, cun nies capavel uestg *Josef Maria Bonnemain*, mo lu era il perschudent avat *Vigeli Monn* ed auters ni autras vitier. Buca veser memia bia mo negativ!

Jesus, il fundatur da quella Baselgia punctuescha cun clars plaidis – lezza gada per exempel a caschun dalla sentupada cun Simon Pieder: «Ti eis Pieder (quei vul dir il grep), e sin quei grep vi jeu baghegiar mia Baselgia, e las portas digl uffiern pon buca resister ad ella.» (Mt 16, 18)

Gia ils emprems cristifideivels han stuiu pitir persecuziuns e mort. Patertgein nus mo vid ils apostels e tons e tons marters, dunnas ed umens. Aschia era atras tut ils tschentaners, enzacu pli radical e lu puspei pli migeivel, tochen el temps present.

In «rest» vegn adina a restar, cun cardientscha viva e fagend dil bien. Dacuort ha la pressa puspei annunziu in secuntener antise-mitic, surtut el Grischun. Era nuot niev! Adina puspei ston Gediun pitir separaziuns e persecuziuns, gie era trument e mort. Atras tschentaners han ins argumentau in tal sedepurtar cun ils plaidis: «Ils Gediun ein gie la culpa dalla mort das Jesus Kristus. Els ein buca seconverti.»

El 20avel tschentaner, avon rodun 100 onns patertgavan e plidavan ins pli u meins aviartamein: «Endlösung der Judenfrage», v. d. liquidar il «problem dils Gediun» – «Il Gediun perpeten»!

Quei tut ei denter auter lu era stau motiv ed impuls da fundar in niev stadi giudaic, autonom. Puspei in «rest» ei sefatgs si ella decisiun da Basilea. Aschia ei igl onn 1948 vegniu proclamau il stadi «Israel». Quei stadi dat ei oz el Proxim Orient, ella Palestina, el territori ch'ins numnava e numna aunc adina Tiara Sontga.

Sco gia menziunau: Il Giudaisssem pitescha vinavon persecuziuns e discriminaziuns. Il «rest» ei semantenus, ozildi en nova forza.

Mirond anavos san ins constatar: Il cavazin «rest» datescha neu dil temps avon Cristus, deriva ord la veglia tiara dils Gediun. Adina puspei ha ei dau carstgauns cun ferma perschusiun, che han battiu per cardientscha e tradiziun, aschia per menziunar mo enzaconts fatgs marcants: Igl incendi e la destrucziun da Jerusalem e siu contuorn – quei ei succediu entras ils Romans; pli baul aunc l'occupaziun da Jerusalem entras ils Babilonis. Lu la deportaziun a Babilon. Leu ha in rest pudiu surviver e turnar anavos a Jerusalem. Da quei annunzian ils psalms repetidamein.

Els evangelis dil Niev Testament numna Jesus buc expressivamein quei «rest Israel». El plaida denton dalla pintga muntanera: «Seigies senza tema, ti pintga muntanera, pertgei ei ha plaschiu a vies Bab en tschiel da dar il reginavel a vus.» (LC 12, 23)

Aschia eis ei: Atras tut ils tschentaners, tochen en nos dis semuossa ina certa lescha: Il «rest» vegn a surviver.

sur Sep Fidel Sievi, Glion

INTER-NAZIONAL

GUGENT DANERS CONTANTS, PAJAR PERÒ CUN CARTA

Ils Svizzers e las Svizras han anc adina gugent lur daners contants, numnadamain 85 %. Pajar dentant pajan tenor il studi da l'institut Marketagent adina damain cun daners bluts, actualmain 38 %. En pli pon bleras da las persunas interrogadas plitost s'imaginar in futur senza daners contants che lur vichins europeics. (sda/fmr)

UM DA 23 ONNS FERESCHA TRAIS UFFANTS AD OERLIKON

In um da 23 onns ha attatgà mardi suentermezdi a Turitg Oerlikon cun in cuntè ina gruppa d'uffants d'ina canorta. In mat da tschintg onns è vegni ferì fermamain, dus ulteriurs uffants da tschintg onns han subi feridas mezzgrevas. L'um è vegni arrestà da la polizia da citad da Turitg. (sda/fmr)

SERRÀ EROPORT TAR MILAUN PERVI DA PNEUS SCHLUPPADS

L'eroport internaziunal Orio al Serio a Bergamo, 60 kilometers al vest da Milaun, è vegni serrà mardi. Il motiv eran pneus d'in aviun da la Ryanair. Quels eran schluppads cun atterrar. A bord eran 162 passagiers e sis commembers da la crew. Blessà nun è vegni nagin. Ils pumpiers han dentant stuì intevegnir per evacuar ils passagiers. Perquai han ins stuì serrar l'eroport. (sda/fmr)

KREML NA SPETGA NAGIN MIDAMENT CUN MARK RUTTE

Mark Rutte è daventà il nov secretari general da la Nato. La Russia na spetga perquai nagin midament dal curs da la Nato. Ch'i na vegnia a dar nagut da nov u impurtant en la politica da l'unìun, ha ditg il pledader dal Kreml, *Dimitri Peskov* ad agenturas russas da novitads. (sda/fmr)

LA QUOTIDIANA

Editura: Samedia Press AG
 Editur: Hanspeter Lebrument
 CEO: Thomas Kundert

Editura Samedia
 Via Sommerau 32, 7007 Cuira;
 tel. 081 255 50 50,
 mail: verlag@samedia.ch

Redacziun responsabla:
 Fundaziun Medias Rumantschas (FMR):
 Schefredactor FMR: David Truttmann (dat)
 Substitut schefredactor FMR:
 Hans Huonder (hh)
 Redacziun FMR:
 Augustin Beeli (abc), Andreas Cadonau (ac),
 Flurin Andry (fa, correctorat), Michael Steiner (mst),
 Gabriela Desax (gd, correctorat), Claudia Cadruvi (vi)
 Gabriela Riedi (ri); Madlaina Capeder (mc, correctorat),
 Sandra Balzer (sab), Martin Gabriel (mg),
 Martin Camichel (cam), Sandro Buchli (sb),
 Stefanie Elsa (ste), Annetta Janka-Zini (aj),
 Olivia Portmann-Mosca (opm)

Adressas redacziunals:
 FMR Fundaziun Medias Rumantschas,
 Via da Masans 2, 7000 Cuira
 mail: redacziun@fmr.ch
 tel. 081 544 89 11

www.fmr.ch

Servetsch d'abunents e da distribuziun:
 Via Sommerau 32, 7007 Cuira,
 tel. 0844 226 226,
 mail: abo@samedia.ch

Inserats:
 Samedia Promotion,
 Städtlistrasse 12, 7130 Glion
 tel. 081 920 07 17, fax 081 920 07 18,
 mail: ilan.zinserate@samedia.ch

La Quotidiana cumpara tschintg giadas ad emna.
 Ediziun derasada, Südstschweiz complet:
 59 785 exemplars (WEMF, 2024),
 da quai ediziuns vendidas 54 939 exemplars
 Derasaziun: 131 000 lecturas e lecturs
 (MACH-Basic 2022-2)

La Samedia Press AG è possessura dals titels
 «Fögl Ladin», «Gasetta Romontscha», «Casa
 Paterna/La Pünt» e «La Vouch da Surmeir».

Pretschs d'abunaments sut:
 www.suedostschweiz.ch/aboservice

Comunicaziun da participaziun considerabla
 sin fundament da art. 322 CP:

nagin

© Samedia